

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

Наш Језик

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОСКО

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Ђорђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjezikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на сѣраницама овог броја
часописа Наш језик колеге,
пријатељи и некадашњи студенти
посвећују проф. др Срећу Танасићу,
дописном члану АНУРС,
поводом седамдесет година живота
са искреним жељама за другим животом
и непрекидним стваралаштвом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) . . .	1–7
Библиографија радова др Срете Танасића (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ)	31–37
Срето Танасић против језичких манипулација (БИЉАНА С. САМАРЦИЋ)	39–47
Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман трпног глаголског придева у Речнику САНУ (ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ)	49–57

Акцентологија и фонологија

Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ)	59–64
О прозодијским аспектима риме у српској поезији (ДРАГА С. ЗЕЦ)	65–75
Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису <i>Наш језик</i> из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ)	77–85
О неким спорним рефлексима <i>jaīa</i> (САЊА М. КУЉАНИН).	87–93

Морфологија и творба речи

О архаизмима у српском језику, посебно граматичким (ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР)	95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружије</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘ <i>глагол + ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>ујознаћи</i> (<i>се</i>) (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ) ..	259–268
О српском глаголу <i>радићи</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ата ‘ <i>сукобити се</i> ’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених</i> <i>указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янська термінографія кінця ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусијуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Назви за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. ЂИНЋИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На</i> <i>Дрини ћуџија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источнобосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микротопонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогоића</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ Y. NOMACHI)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Србіѣ</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ћ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811

Оригинални научни рад
Примљено 7. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ*
(ОШ „Свети Сава“, Крушевац)

О (ЛЕКСИЧКО-ГРАМАТИЧКИМ) ЗНАЧЕЊИМА ГЛАГОЛСКИХ РЕЧИ

У граматичкој литератури по правилу се говори о 'значењима' именица (заједничке или опште, градивне, збирне, властите или сл.), придева (описни, градивни, присвојни или сл.) итд. Ако покушамо дефинисати природу тих 'значења', чини нам се да ће дефиниције имати лексичко-граматички вид. На једној страни, то су речи које 'називају' различите реалне, психичке итд. 'ентитете', а на другој, оне те ентитете на неки начин класификују по граматичким начелима (опште именице у принципу поседују оба броја, једину и множину: *кућа-куће*, *град-градови*, али *јагње-јагњад*; док остале само у начелу, или само делимично, познају ту дистинкцију: *оружје-оружја*, али *грање*, *зрневље* итд.). Код глаголских речи се – изгледа према латинском узору – по правилу говори о активности, медијалности, пасивности итд. (глаголски род), и по традицији словенске граматике о свршености, несвршености и сл. (глаголски вид). Проблематика стварних значења, када је посматрамо са гледишта граматичког описа и класификације, испада врло сложена и тешко савладива. Овај прилог треба схватити као покушај да се с неке стране приђе тој материји, и као евентуални подстицај за даље напоре у том правцу.

Кључне речи: глаголски вид, аспект, глаголски род, стативност, мотивност, креативност.

1. Уводне напомене

1. Глаголи представљају полисемантичку и полифункционалну скупину речи, те су зато тешко сводљиви у неки општи систем јасно разграничених и дефинисаних одредница. Тај факат чини да је ова

* vasdejks@gmail.com

категорија речи и облички врло разуђена и сложена. „Глагол је – по речима В. Виноградова (1972: 337) – најсложенија и најразвијенија граматичка категорија руског језика. Глагол је и најсложенији по структури у поређењу са свима осталим врстама речи“. Ми се овде ограничавамо на проблем неких глаголских речи у српском језику обухваћених појмом тзв. лексичко-граматичких значења. Та су значења у граматичкој литератури груписана око категорија вида и рода, у новије време и око акционалности (Поповић 2007), али ови појмови не покривају целокупну проблематику о којој је реч. Узмимо само нпр. глагол *градиџи*, те појмове као имперфективност, на једној страни, и ’креативност’ (в. даље у овом раду), на другој. Имперфективност значи неограниченост трајања ’радње’, према ограничениости перфективних глагола, као *саградиџи* или сл., које се бар делом и бар у начелу обележавају граматичким средствима (овде: ’0-’ : *са-*), док креативност не садржи ознаку за разграничење; нпр. креативни глаголи *градиџи/саградиџи* стоје према *чуваџи/сачуваџи*, који су очигледно неутрални по критерију креативности или сл., а тај факат није обележен никаквом ознаком. Поставивши питање ознака, залазимо заправо у расправу о начину испољавања језичких особености јединица, и чини се да постоје бар три таква начина: лексички, морфолошки и синтаксички. Кључно питање у вези са обележавањем јесте припадност сваке од категорија једном од тих домена. Овај рад ослоњен је на постојећу литературу, а расправа о теми заправо проистиче из прегледа литературе.

2. Теоријска интерпретација

1. Извесних настојања да се приђе теми о којој говоримо има нпр. у науци о језику у Хрватској.

а) Међу првима који се покушао суочити са темом граматички релевантних семантичких класа глагола био је, по нашем скромном сазнању – Ћ. Грубор у својој књизи *Асѣкџина значења* (1953), док је Маретић (1963) успоставио друкчију теоријско-методолошку парадигму. Грубор на једној страни говори о ’количини извршене радње’, и то би могао бити вид (по њему аспект) у ужем или правом смислу речи. На другој страни су глаголи ’по врсти радње’: једно је „кад нешто из радње настаје“, и то значење својствено је креативним глаголима (*градиџи* – *саградиџи*); друго „кад се нешто радњом мијења“, трансформативни (*оре* – *узоре*); а треће кад се „радњом мијења мјесто“, мотивни (*иде* – *дође*). Примери које Грубор наводи упућују на узајамну дискретност ’количине радње’, како је он схвата, вида, и ’врсте радње’, за коју није имао посебан термин.

б) Аутори *Приручне граматике хрватског књижевног језика* (Барић и др. 1979: 144–147) држе се углавном Груборових схватања и говоре о „начину вршења, извршености и количини глаголске радње“, на једној страни, и о „начину радње“, на другој. О овоме последњем заступају необично, лингвистички неадекватно и у себи противречно гледиште, јер глаголе деле, „с обзиром на вршитеља радње“, на ’субјектне’ и ’објектне’, тј. на оне који „означавају радњу, стање или збивање особе, нпр.: *говориши, осјећаши, слушаши, косиши, њрчаши, њеваши*“; и на оне што „означавају радњу, стање и збивање не-особе, тј. животиња, раслинства, неживе стварности, нпр. *мукаши, кишиши, њукаши, занијемши, кијеши, угасиши се*“. Поред тога – не изјашњавајући се о основи класификације – уводе две додатне класе: ’фактитивне’ (*белиши – белеши, седаши – седеши* и сл.) и стативне (*белеши се, црвенеши се, лежаше, спајаши*). Не чини се да у овој расправи има неког система, нити да одговара чињеницама. Али мисао о ’вршитељу радње’ у вези са примерима у форми како је развијају граматичари у Хрватској – пре свега опримеравајући своје погледе обликом инфинитива, који по себи не садржи видљив упут на субјекат – необична је, и свакако заслужује да се боље осмотри (исп. нпр. Брабец и др. 1970). Наиме, врло је важно размислити о необележеним и слабо обележеним појавама – куда их прибројити у расправи о језичким категоријама и поткатегоријама.

2. Граматичари у Србији датим питањима се баве из других углова посматрања, а њихови ставови су друкчији од Груборових, али су, као и ови, корисни јер олакшавају приступ тематици.

2.1. Томе је на свој начин пришао М. Стевановић, уводећи у расправу још једну важну дистинкцију. У оквиру категорије глаголског вида, дефинишући глаголски вид, на једној страни, као морфолошку (1991/I: 326), а на другој, као синтаксичку категорију (1991/II: 528) – он је поставио основ за прецизно разграничење морфологије и синтаксе као два категоријална нивоа:

И с обзиром на ту претежност овога или онога вида за облик глаголски, систем вида с разлогом је у науци о језику сматран за морфолошку категорију. Он је и за нас, наравно, претежно морфолошког карактера. Али, с једне стране, зато што другим глаголским системима: систему рода, времена, начина [...] као претежно синтаксичким, дајемо место у синтакси, – сматрамо да ни систем глаголског вида не треба одвајати од других система [...].

а1) Излази да је глагол као реч (што важи свакако и за именице и, у начелу – за остале речи), у неким аспектима посматран, морфолошка, а у другима – синтаксичка категорија. Ако су све граматичке категорије глагола схватљиве и као синтаксичке и као морфолошке, онда је сврси-сходно размислити бар толико по чему су једно, а по чему друго.

а2) На начин испољавања обележја (дистинктивних црта) подсећа нас и поменути појам 'вршитеља радње'. Заправо, ако је саставни део значења глаголске речи, поред 'радње', такође и њен 'вршитељ', онда је оправдано разматрати глаголске речи у суштини као бисемантичне: у првом плану је означавање радње, а у другом 'вршитеља'. Нпр., једно је значење речи *писање, ходање, врење, мишљење* итд., друго глагола *писаићи, ходати, вреићи, мислиићи* – и да додамо треће: презента *пишем, ходам, врим, мислим*. У потоњем случају значење вршиоца је скоро равноправно указивању на дати процес ('ја пишем'). Код инфинитива је вршилац заиста негде у позадини значења глаголског облика ('кад се пише' // 'кад неко пише'), док код именице нема ни најмањег упута на вршиоца. Ово значи, у ствари, да је глагол схватљив као назив радње, али је потенцијално или стварно упућен на реч која означава носиоца те радње.

а3) А. Белић (1998: 199) на свој начин објашњава ову чињеницу: „Из тога што су глаголске речи несамосталне по природи својој, јасно је да се оне као глаголске речи морају јављати у вези са каквом самосталном речју [...]“. Његово становиште у овом објашњењу јесте вањско – синтаксичко у свом основном смислу – тиче се међулексемских веза у низу који чине у дискурсу. Гледиште са којег ми посматрамо овај проблем јесте, за разлику од Белићевог – семантичко: нас се у првом реду мора тицати шта глаголска реч или облик значи. А то је нека врста биполарности 'вршилац' – 'радња' (исп. Остин 1994).

2.2. Наравно, глаголски род је у далеко већој мери упућен на однос радње и њеног вршиоца – него видско-аспекатске и њима сродне категорије. Род, у ствари, подразумева постојање и трећег 'актера' (по структуралној граматичкој теорији 'актаната') (Јовановић Симић – Симић 2015: 192).

а) М. Стевановић (1991/II: 551–553), у опширној расправи о глаголском роду, ове односе подробно описује, и при томе износи сопствено схватање о њима. Прелазност-непрелазност Стевановић узима за основу истраживања, а онда у оквиру сваке класе разликује заправо паралелне поткласе: код прелазности издваја следеће врсте: креативне (*градиићи, начинији*), трансформативне (*ираићи, сећи*), мотивне (*бацији, иренији*) и неутралне (*волеји, чекаји, иресетићи*). Непрелазне

је разврстао у групу оних који „у реченицама [...] кажују да се нешто ствара, појављује, да настаје“, дакле, опет креативних (*ведри се, облачи се, грми*), групу оних „који означавају промене“, трансформативних (*Дрво расіе, Човек се гоји*), те групу оних који „означавају померање субјекта-објекта с једног на друго место“, мотивних (*ићи, крећайи се*) и неутралних (*седеји, зеленеји се, сїраховаји*).

б) Систем рода, како га је овде Стевановић представио (у ствари, категорије паралелне роду: активу, пасиву и медију), и систем вида – међусобно се додирују, али нису истоветни, нити се с њима у начелу поклапа или преклапа категорија мотивности и креативности.

2.3. Р. Симић и Ј. Јовановић у својој *Српској грамајици* (2007: 106) имају поглавље Врсте глагола по значењу и издвајају глаголе стања, неутралне (*лежайи, сїјайи, глєдаји; бїйи; їмайи, нємайи; доминїраји, зависїйи* и др.), глаголе који означавају процесе (*блєдеји/блијєдєји, зрєйи, расїйи, бєлеји/бијєљеји (се), сїјайи; загреваји/загријєваји, обасјайи; засїйїдеји/засїйїдєји (се), їлаїиїйи (се), сїраховаји, вдеји/вдеји, мїслиїйи, сањаїйи*), глаголе кретања, мотивне (*гдїйи, донєїйи/донїєји, лєїеїйи/лєїїєји, лєйи, їаїйи, ходаїйи, бацїйи; їоїїднуїйи, їробїјайи се; їуїйи, урдїйи*), глаголе који описују видљиве промене, трансформативни (*гдєреїйи, захлїдиїйи, захлаїиваїйи, мрзнуїйи, мркнуїйи, оїїоїљаваїйи, їеїйи (се), свануїйи (се), сваїїиваїйи (се), їдїйиїйи (се), хлїдиїйи (се); їуїйи, їрснуїйи, сєїйи*), глаголе који описују настанак и нестанак, креативни (*нїкнуїйи, нїйи, їдсїаїйи, сївдїрїйи, сївараїйи, унїиїїїйи; грїдиїйи, зїдаїйи, їїсаїйи, їлєсїйи, разбїйи* итд.). Они ни терминолошки ни појмовно не супротстављају 'значење' о којем говоре и предметно значење, што је такође тема за расправу.

2.4. П. Пипер у *Синїакси савременога српског језика* (2005: 608) од поменутих проблема расправља једино о појму који се у класичној лингвистици назива глаголским родом, и за полазиште узима категорије 'агентивности' и 'пацијентивности':

За синтаксичку страну агентивности/пацијентивности од суштинског су значаја облици, значења и употреба глаголске категорије радног или трпног стања (*genus verbi*), глаголски род, односно правилно разграничење агенса и пацијенса као семантичких појмова од субјекта и објекта као граматичких појмова.

Традиционално, мада не и општеприхваћено, дијатеза (синтаксичка агентивност или пацијентивност) обично се види као однос између агенса, пацијенса у семантичком садржају реченице, с једне стране,

и начина оформљвања тих значења у формалној структури реченице, с друге стране. Тако реченице

Жири је наградио глумицу.

Глумица је награђена од стране жирија.

имају исту семантичку структуру, али различите формалне структуре јер се први аргумент семантичке структуре (тј. агенс, у примеру 'жири') у првој реченици појављује у улози синтаксичког субјекта, а у другој ту улогу игра семантички пацијенс ([...] 'глумица').“

а) Дистинкција између семантичких и 'формалних' категорија, колико нам је могуће разумети, могла би бити схваћена као разлика између интегралног значења лексеме и њених контекстуализованих варијетета. Хоћемо рећи да биполарност значења глаголских речи, како је горе представљена, има две значајне перспективе: једно је значење интегрисано у лексичку јединицу (нпр. *йеваџи* = 'нечије певање', 'кад се пева'), а друго међулексичка ситуација експлицирана конструкцијом (*Славуј йева*). О даљим могућностима проучавања 'врста глаголских радњи' Пипер не расправља.

б) У *Нормативној граматици* П. Пипера и И. Клајна (2013: 149) о нашој тематици стоји само општа напомена: „Глаголи као врста речи имају опште значење процесуалности, нпр. *радиџи*, *йирчаџи*, *йливаџи*, које је код неких глагола мање изражено и обично се тада назива стање, нпр. *лежџи*, *седеџи*, *сјаваџи*.“ Да су аутори подробније зашли у проблематику 'изражености значења процесуалности', сигурно би дошли до идеје о 'врстама процесуалности' или сл.

3. Корисне напомене сусрећу се и у неким радовима страних аутора које смо успели добити.

а) У Академијиној *Руској граматици* (Шведова и др. 1980/І: 582) аутори се кратком напоменом осврћу на 'значење глагола', па кажу: да је „значење процеса својствено свим глаголима, независно од њиховог лексичког значења [...]. Глаголом се као процес (процесуално обележје) представљају и радње (*йирчаџи*, *йоварийџи*, *койџи*), стања (*лежџи*, *сјаваџи*, *йаџиџи*), и односи (*имаџи*, *доминираџи*, *йриџадаџи*).“ Неодговарајућа је дефиниција последње класе као 'глагола односа'. На стативност је упутније било гледати као на положај, а не однос. Даље, тешко је прихватити мисао да је и однос (или положај) процес, ако га не схватимо као нулту вредност на некој скали степенованих обележја.

б) У. Енгел у граматици немачког језика (Енгел 1988: 410) у 'семантичкој класификацији' глагола полази од два критерију, које

даље не објашњава, већ само даје називе класа: први је 'врста догађаја' (*Geschehensart*) и други – 'проток догађаја' (*Geschehensablauf* – '*Actionsart*').

б1) Према првом критерију издвојио је: глаголе стања (*лежати*, *сјавати*, *бити*, *сјајати* и др.), глаголе догађања, код нас 'збивања' (*облачити се*, *свијати*, *поцрвенети*, *јаси*, *истицати* итд.), активне глаголе (*ходити*, *играти*, *јлајати*) и глаголе радње (*снабдевати*, *слајати*, *јомагати*, *јосвећити* и сл.).

б2) По другом је установио имперфективне и перфективне глаголе, па у прву подгрупу ставио дуративе и итеративе, а у другу ефективе и пунктуативе.

3. Закључна разматрања

1. Да закључимо. Очито је да су граматичари углавном поклањали пажњу двема категоријама које се одликују вањским ознакама. То је прво глаголски вид, тј. дистинкција имперфективности и перфективности (*јадаћу*–*јаси*; *јићу*–*јојићу*, али и *слушаћу*–*чућу*), и неке друге које се придружују овима. Друго, то је глаголски род: прелазност (*градићу кућу*, *чићати књигу*) и непрелазност (*ходити*, *сјавати*) и сл. Наша расправа показује, међутим, да је проблематика груписања око 'граматичких значења' глагола веома сложена, те да су налази стручњака у неким детаљима међусобно готово неупоредиви. Посебно су запостављене неке категорије типа мотивност, креативност итд., за које такорећи не постоји ни одговарајући термин, нити адекватан опис. Расправа о овом важном и интересантном лингвистичком питању није далеко одмакла, али се ипак у свему разазнају неки обриси појмова чији је карактер неоспорно семантички. Сакупивши горенаведена мишљења и покушаје класификације, преостаје нам да учинимо двојак покушај: (1) прво да лоцирамо појаву у систему језичких нивоа између морфологије и синтаксе; и (2) друго да је дефинишемо и укажемо на могућност поткласификације.

а) Имали смо горе *саградићу* према *градићу* и *сачуваћу* према *чуваћу*, и по томе смо утврдили да су видске дистинкције у начелу обележиве морфолошким ознакама ('0-' : *са-*). За разлику од тога, дистинкција креативности према неутралном значењу: *саградићу/градићу* : *сачуваћу/чуваћу*, није ничим обележена. Питање је како гледати на овај факат. Најбоље је ничим необележен однос међу лексичким јединицама сматрати унутарлексичким, док обележене дистинкције морају бити посматране са два гледишта: са гледишта система којем припадају лексеме, као и са гледишта система афикса, овде твор-

бених. Чисто међулексичке дистинкције, кад се тичу граматичких значења, можда би се могле назвати лексичко-граматичким. Префиксима оформљене творенице чине део фонда сложених речи, па је сферу у којој се формирају дистинкције међу префиксалним сложеницама довољно именовати лексичко-префиксалном (лексичко-композиционом), а оне које се тичу суфикса – лексичко-суфиксалном.

б) Горе смо се сусрели и са мишљењем о синтаксичком карактеру глаголских речи уопште јер обухватају значење 'радње' и значења 'вршитеља радње' (*Њевајџи* = *Неко* + *Њева*, *Славуј* + *Њева*). На другој страни је Белићева исправна идеја о глаголима као врсти речи чији чланови – без обзира на унутрашњи садржај – у комбинацији са другим речима имају статус зависних чланова конструкције (*Славуј* <– *Њева*). По првоме схватању синтакса залази у област унутарлексичких односа, а по другоме је то међулексичка појава (исп. Симић – Јовановић Симић 2017). По нашем убеђењу, међутим, логично би било синтаксичким сматрати само ове последње, а они први заслужују посебну расправу, јер се код свих сложеница, па и изведених речи, може расправљати о 'синтаксичком односу делова'. Што се тиче терминолошког решења проблема, могла би се разграничити унутрашња, односно структурна у посебном смислу речи, унутарлексичка, од вањске, међулексичке синтаксе.

в) Крајњи исход наше расправе био би да су лексичка значења граматички релевантна у различитом степену, те да ту постоји степенована скала појмова коју би ваљало даље развити и до краја извести.

ЛИТЕРАТУРА

- Барић и др. 1979: Eeugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Белић 1998: Александар Белић, *Општи лингвистика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Брабец и др. 1970: Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskosrpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Виноградов 1972: Виктор В. Виноградов, *Русский язык (грамматическое учение о слове)*, Москва: Высшая школа.
- Грубор 1953: Ђуро Грубор, Аспектна значења, *Рад Југославенске академије знаосићи и умјејносићи*, Загреб, 242–257.
- Енгел 1988: Ulirch Engel, *Deutsche Grammatik*, Heidelberg: Julius Groos.
- Јовановић Симић – Симић 2015: Јелена Јовановић Симић, Радоје Симић, *Вербалологија*, Београд: Јасен.

- Маретић 1963: Tomislav Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Остин 1994: Џон Л. Остин, *Како деловају речи*, Нови сад: Књижевна заједница.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Простор реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- Пипер–Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Поповић 2007: Људмила Поповић, Когнитивни приступ категорији акционалности у словенским језицима, *Научни саставак слависта у Вукове дане* 36/1, Београд, 37–51.
- Симић–Јовановић 2007: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска граматика*, Београд: Научно друштво за неговање српског језика, Јасен.
- Симић – Јовановић Симић 2017: Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, *Српска синтакса*, 1–7, Београд: Јасен.
- Стевановић 1991/I–II: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнोजезичка норма). I. Увод, Фонетика, Морфологија; II. Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Шведова и др. 1980: Наталија Ю. Шведова (отв. ред.), *Русская грамматика*, Москва: Академия наук СССР.

Ivana R. Jovanović

APPROACH TO DISCUSSION OF (LEXICO-GRAMMATIC) MEANINGS OF VERBAL WORDS

S u m m a r y

As a rule, grammar literature refers to the ‘meanings’ of nouns (common or general, building, collective, proper, etc.), adjectives (descriptive, building, possessive, etc.), etc. If we try to define the nature of these ‘meanings’, it seems to us that the definitions will have a lexical grammatical form. On the one hand, these are the words they ‘call’ different real, psychic, etc. ‘entities’ and on the other they classify those entities by grammatical principles (general nouns in principle possess both numbers, singular and plural: house-houses, city-cities, but lamb lambs; while the others generally or partially know each other that distinction: weapons weapons, but branching, grain, etc.). In verbal words, it seems – according to the Latin model – as a rule, it refers to activity, mediality, passivity, etc. (verb genus), and

according to the tradition of Slovene grammar about completeness, imperfection, etc. (verb sight). The problem of real meanings when viewed from the point of view of grammatical description and classification, turns out to be very complex and difficult to overcome. Our work should be understood as the first attempt to approach this matter on the other hand, and as a possible impetus for further efforts in this direction.

Keywords: verb vision, aspect of action.